GESCHIEDENIS VAN DE NEDERLANDSCHE BOVENWINDSCHE EILANDEN IN DE 18DE EEUW

DOOR

PROF. DR. L. KNAPPERT

HOOFDSTUK V

KERK EN SCHOOL

§ 9. Natuurlijk vinden wij ook in onze gemeenten de kerkeraden, en onze bronnen stellen ons in staat er enkele mededeelingen over te doen ¹⁾. Van het zegel der gemeente op St. Eustatius bezit ik door de goede zorg van mijn vriend, den heer F. Bartelink te 's-Gravenhage, een fraaien afdruk in lak. In het midden ziet men in puin gevallen tempelpilaren. Daaromheen, op een in tweeën gedeelden krans, *Sigillum Ecclesiae Insulae St. Eustatius*. Weder daaromheen, in fraaie, scherpe Hebreeuwsche letters, de woorden van Ps. 51, 20 (vertaald, luidend:) Doe in uw welbehagen Sion goed; herbouw de muren van Jeruzalem.

Voorts ook hier de commissarissen-politiek en wel in den verscherpten vorm, als op Curaçao, dat de commandeur q.q. voorzitter der vergadering is. Zoo althans later. In 1744 bericht Van Essen alleen nog maar, dat de heer gouverneur, d.i. dus Joh. Heyligher Pzn., alle vergaderingen van den kerkeraad bijwoont ²⁾. Maar 40 jaar later heet het reeds een oud gebruik, dat de commandeur in den kerkeraad praesideert, waartegen dan de predikant — gelijk altijd en overal en ook altijd vruchteloos — opkomt, be-toogende dat dit gebruik ingaat tegen den Monarch der Kerke en dat hij geroepen is die kerk te beschermen. Hij kon er gelukkig bijvoegen, dat dit verschil van standpunt geene verwijdering

¹⁾ Zie in mijne *Schets v. e. geschiedenis onzer handelskerken*, 1928, blz. 81—98 voor de kerkeraden over het gansche gebied.

²⁾ Van Essen aan X 30 Jan. 1744, port. no. 6 fol. 130^r.

brengt tusschen, den commandeur, d.i. dus Abr. Heyliger Pzn., en hem ¹⁾. Weder een twaalf jaren later geschiedde het, ook op St. Maarten, dat, toen de ouderling G. C. van Heyningen ontslag vroeg, de commandeur en president des kerkeraads, Mr. W. Hendrik Rink daartegen aanvoerde, dat de Heeren in patria hadden besloten tot nader aanschrijving geen ontslag aan landsdienaren te verleen. Daartegen beriep de ouderling zich toen op eene resolutie van den kerkeraad d.d. 19 Juli 1791 art. 7, volgens welke een kerkeraadslid na twee jaar dienst recht op ontslag mocht doen gelden. De president heeft zich toen geschikt, waarna het ontslag eenparig met dankbetuiging werd verleend ²⁾.

Van de onderlinge verhouding der leden luiden de berichten soms idyllisch, zij zijn volkomen eendrachtig, alles is rust en vrede, de kerkeraad is tevreden met den leeraar, de leeraar leeft met hen als broeders ³⁾. Anders was de stemming in den kerkeraad op St. Thomas, toen na de afreis van ds. G. J. Scheers de leden tot een nieuw beroep wilden overgaan met ontslag aan ds. Brandt, die toch al een poos de gemeente had gediend en door ds. Scheers wettig was aangesteld om in zijne plaats het ambt te vervullen. En voor twee predikanten was de gemeente te arm. Oproerige menschen, noemt de dominee deswege zijn kerkeraad ⁴⁾.

Als een voorbeeld van de samenstelling eens kerkeraads neem ik die van St. Eustatius in September 1779 ⁵⁾. Hij bestond uit den predikant Conrad Schuiers, de ouderlingen Jac. Seys sen. ⁶⁾ en Anthony Beaujon, de diakenen Hendr. Pandt en Cornelis Beth ⁷⁾. Beaujon was sinds 24 Januari 1769 assistent en sinds 29 Juli 1776 eerste klerk ten kantore der Compagnie. Toen hij in 1783 naar Curaçao vertrok werd G. Markoe ouderling in zijn plaats ⁸⁾. En toen Corn. Beth naar Philadelphia zou gaan, volgde Nic. Roda hem als diaken op ⁹⁾. In 1787 is Nicolaas Roda, ouderling der kerk,

¹⁾ Reneman aan classis d.d. St. Maarten 22 Aug. 1780, oud class. archief W. Indië afd. St. Maarten blz. 19. Alleen bij de Ned. geref. gemeente van St. Petersburg was er nog een andere functionaris, de kerkepatroon, een man van invloed, die aan 't Hof in aanzien was, en beslissende stem had.

²⁾ *Notulen* v. d. kerkeraad v. St. Maarten 27 Mei 1792 sub 7, R. A. Invent. no. 533.

³⁾ R. Wildrik aan classis d.d. St. Eust. 28 Juli 1768 en 28 Juli 1771, oud class. archief W. I. Afd. St. M. blz. 27, 30.

⁴⁾ Ds. J. W. Brandt aan classis d.d. St. Thomas 17 Juni 1778, oud class. archief afd. St. Thomas, blz. 16.

⁵⁾ Twee ouderlingen in 1717 *boven* II § 11 noot 1.

⁶⁾ 17 Jan. 1784 trouwt James Philip Creilly met Anna Catharina Seys, dochter van den ouderling; 9 Juli 1787 staat hij als getuige bij het huwelijk van Robert Hodge en Catharine Pakwood, *Ondertrouwboek* S. E. no. 253 R. A. op data.

⁷⁾ Kerkeraad aan classis 6 Sept. 1779, oud cl. arch. afd. S. E., blz. 35.

⁸⁾ Reneman aan classis 2 Juli 1783, *aldaar* blz. 44.

⁹⁾ Reneman aan classis 23 Oct. 1781, *aldaar* afd. St. Maarten, blz. 20.

getuige bij de inlassching van een doop in het doopboek ¹⁾, zoodat hij, langs den gebruikelijken kerkelijken weg, van diaken ouderling geworden is. Hendrik Pandt staat als getuige bij het huwelijk van Helena met Lodew. Dijkers, 16 en 20 jaar, zijnde de bruid eene dochter van den Eerw. Heer Nicolaas Roda en mevrouw Helena Roda ²⁾. Corn. Beth eindelijk, getrouwd met Maria Johanna, liet 23 Mei 1784 te Philadelphia eene dochter Isabella doopen door Caspar Weiberg, gereformeerd predikant aldaar ³⁾, maar schijnt sinds teruggekeerd, indien hij althans dezelfde is als die Cornelis Beth, die 8 Juli 1787 op St. Eustatius een zoon Tamme Hendrik liet doopen. Doch dan staat de moeder ook met haren achternaam, Riorteale ⁴⁾.

In de Nederl. gereformeerde gemeente op St. Maarten bestond de kerkeraad in 1791 uit ds. V. Stauffer, de ouderlingen G. C. van Heyningen en vice-commandeur Willem Hendrik Rink, dien wij reeds als president leerden kennen en de diakenen Lucas Heyliger en Nic. Willem 's Jacob ⁵⁾. Op St. Kruis in 1777 ds. Henr. Müller, Joh. Rogiers ouderling, Pieter Rogiers en Jac. de Veer diakenen. Op St. Thomas in datzelfde jaar Ds. Brandt, I. P. Uytendaele en Peter Wood ouderlingen, F. C. van Beverhoudt en I. U. Stallaert diakenen. Op hetzelfde eiland in 1784, vacature ds. Broëffel, P. C. van Beverhoudt ⁶⁾ en Engel Benners ouderlingen, C. P. Boers en P. Hassell diakenen ⁷⁾. Over den diakonalen arbeid spreken wij hieronder bij de kerkelijke handelingen.

§ 10. Alweder als in patria waren de schoolmeesters gemeenlijk meteen koster en voorlezer, soms ook doodgraver. Enkelen dezer, nog in de 18de eeuw al te vaak geminachte en toch niet zelden verdienstelijke, mannen kunnen wij op onze eilanden uit de vergetelheid doen oprijzen. Daar is vooreerst Lukas Soet van Amsterdam, die 10 Maart 1757 op St. Eustatius was aangekomen. Reeds in Mei 1745 had ds. Van Essen een schoolmeester „besteld” ⁸⁾

¹⁾ *Doopboek* S. E. no. 250 K. A. May 1787.

²⁾ *Trouwboek* S. E. no. 254 R. A. op 16 October 1790.

³⁾ Later ingeschreven in *Doopboek* S. E. no. 250 R. A. 1785.

⁴⁾ *Doopboek* als boven op datum.

⁵⁾ *Notulen* kerkeraad St. Maarten Lunae 8 Aug. 1791 R. A. Invent. no. 533. Luc. Heyliger overleed reeds 16 Sept. 1792 (later aangeteekend bij de notulen van 27 Mei 1792).

⁶⁾ Lucas van Beverhoudt, herinneren wij ons, was van St. Eustatius naar St. Thomas verhuisd, *boven* I § 10. II § 1. Eene Susanna van Beverhoudt getrouwd met Jacob van Putten liet 13 Juli 1783 op St. Eust. doopen Aleyda, geb. te Basseterre op Guadeloupe 13 Jan. 1782 en Anna Cornelia ook daar geboren ééne maand oud, *Doopboek* als boven op datum.

⁷⁾ Oud class. arch. W. I. afd. St. Thomas, blz. 3 en 5.

⁸⁾ Van Essen aan X 6 Mei 1745, port. no. 6 fol. 447.

en men heeft toen den na te noemen Beaujon gezonden. Meester Soet had aanstonds eene groote school vol kinderen, terwijl de ingezetenen door eene collecte de gelden voor een goed huis hadden bijeengekregen ¹⁾. Reeds vóór hem had Anthony Beaujon, dien wij als den lateren ouderling hebben leeren kennen, avond-school gehouden, maar hij was toen naar het herderlooze (na den dood van ds. Jacques, 1759) St. Maarten vertrokken om daar school te houden en preek te lezen. Thans hield Soet Zondag- en Donderdagavond oefeningen in de school ²⁾. Hij had den naam van goed rechtzinnig te zijn, stichtelijk van wandel en wel is waar maar redelijk van kennis, doch voor de Statiaansche kindertjes wist hij stellig genoeg. Lange jaren heeft hij met eere op zijn post gestaan en in den tijd der verwoesting door Rodney, 1781, als „onze brave, oude schoolmeester” aan kerk en school groote diensten bewezen ³⁾.

Wij hebben gezien, dat ds. Reneman in October 1779 op St. Maarten was aangekomen. Beaujon kon om zijn werk op St. Eustatius niet telkens inspringen, en dus vroeg hij 14 April 1780 aan de Heeren om een eigen Hollandschen schoolmeester. De Hollandsche taal, schreef hij een paar maanden later, is op dit eiland veracht en bijna vergeten. Komt daarin geen verbetering, dan, vreest hij, zou de gemeente binnen een tien jaar „in duigen” liggen. Want op zijne lessen kwamen de kinderen niet om de taal, bij de oude lidmaten kwamen dus geen nieuwe. Hij had dus bij den Politieken Raad op een meester aangedrongen, maar de Engelsche natie had daar de overhand, voelde er dus niet veel voor en wilde niet meer dan f 300 met f 100 emolumenten voor dat ambt uittrekken. Zonder huis! En dit terwijl het leven er toch al zoo duur was ⁴⁾. Met vreugde vernam hij dus, dat de Heeren tot schoolmeester zekeren Martinus Hartman hadden aangesteld ⁵⁾. De Raad echter verwonderde zich, dat ds. Reneman om een meester had gevraagd, wien men op zijn best 250 pesos 's jaars geven kon. Hij was van oordeel, dat men hem de zaak had behooren over te laten, dan zouden zij dat schoolmeestersambt als bijbaantje aan iemand hebben kunnen geven. Nu berustten zij in de benoeming, maar vonden, dat de dominee niet zoo op eigen houtje

¹⁾ Van Essen aan classis 18 Jan. 1758, oud class. archief W. I. afd. St. E., blz. 21.

²⁾ Van Essen aan classis 6 Oct. 1761, oud class. archief als *boven*, blz. 23.

³⁾ Kerkeraad van St. Eustatius aan classis 2 Oct. 1782, oud class. archief als *boven*, blz. 37. Reneman aan classis d.d. St. Maarten 23 Oct. 1781, *aldaar* afd. St. M., blz. 20.

⁴⁾ Reneman aan classis 2 Juli 1780, oud class. archief, afd. St. M., blz. 136.

⁵⁾ Reneman aan classis d.d. S. M. 22 Aug. 1780, archief als *boven*, blz. 19. Heeren X aan Abr. Heyliger Pzn., 10 Mei 1780, 112 W I C. 75.

had moeten handelen ¹⁾. Van dezen Mart. Hartman weet ik verder weinig, maar in 1784 komt hij nog op de Compagnies bedienlijst voor ²⁾.

In 1791 was er echter eene vacature, waarin werd benoemd Andries Vis, ook van Amsterdam. Commandeur en Raden hadden goed gevonden tot 's mans gebruik het huis van den Eerw. Heer Lukas Heyliger te huren, dat veertien daalders of f 19.20 per maand deed ³⁾. Vooraf hadden zij op St. Eustatius inlichtingen ingewonnen. Daar bleek de schoolmeester-voorzanger te ontvangen f 150, als koster f 50, voor een neger om hem te bedienen f 60, welke gelden uit 's lands cassa kwamen, behalve de f 60 voor negerhuur. Vrije woning. In vacature f 150 voor op Zondag eene leerrede in de kerk voorlezen. Voor het klokluiden bij begrafenissen f 5. Het inkomen als schoolmeester hing van het aantal betalende kinderen af. Voor armlastige betaalde de diaconie per maand ⁴⁾.

Aldus zou nu ook Andries Vis betaald worden, ongeprejudiceerd zijn recht als doodgraver, waarvoor volgens gewoonte gegeven werd, voor ieder lijk in 't dorp f 2 en op het oude kerkhof of elders f 2.60 ⁵⁾. Voorts liet de kerkeraad hem het school- en kosterreglement van H. H. Mog. d.d. 3 Mei 1655 inzien ⁶⁾. Na een poos stond Andries weder binnen en leverde een rekest in, waarin hij vroeg: een behoorlijk tractement om te kunnen bestaan met vrouw en kinderen; pensioen voor zijne weduwe totdat zij hertrouwt of vrije overtocht zoo zij naar Holland terug wil gaan; tegemoetkoming in de hooge reiskosten Amsterdam—St. Maarten, f 500, waarvoor hij van de Comp. reeds f 150 genoten had onder belofte het restant in St. Maarten te zullen ontvangen; gebruik van twee negers, één voor huis- en één voor kerk- en begrafeniswerk; het recht om levenslang onderwijs te mogen geven in de Hollandsche taal, zonder dat iemand eene Hollandsche school zou mogen oprichten; het noodige gereedschap voor kerk en kerkhof. Dit rekest stelde de kerkeraad in handen van commandeur en raden ter fine van advies ⁷⁾. Dezen konden niet aan-

¹⁾ Raad aan X, 7 Aug. 1780.

²⁾ *Missiven* van X n. America, 20 Nov. 1784. 112 W. I. C. 75.

³⁾ *Notulen* v. d. kerkeraad St. Maarten 8 Aug. 1791, R. A. Invent. no. 533.

⁴⁾ *Brief* v. d. kerkeraad van S. E. aan idem S. M., 1 Aug. 1791 in *Notulen* als boven. Get. R. Brill als loco praeses.

⁵⁾ *Notulen* als boven, sub 2.

⁶⁾ *Schoolreglement* in de steden en ten platte lande in de heerlijkheden en dorpen staande onder de generaliteyt, den 3 Mei 1655, *Groot Plakkaatb.* II fol. 2409. Wiltens *Kerkel. Plakkaatb.* I 475—468. *Notulen* als boven sub. 4.

⁷⁾ *Notulen* v. d. kerkeraad v. S. M. 8 Aug. 1791 sub 6. Men herinnert zich de veelbesproken bijscholen in patria reeds uit de middeleeuwen.

stonds beslissen, doordien hunne vergadering niet voltallig was ¹⁾. Maar de zaak schijnt toch in orde te zijn gekomen, want weer een week later draagt men nog aan meester Vis op, om op zon- en feestdagen, zoodra drie personen aanwezig zijn, den godsdienst te aanvaarden (aan te vangen) met lezen en zingen en daarmee voort te gaan tot dominee ter kerke is gekomen ²⁾.

§ 11. Men vraagt zich natuurlijk af, of er ook ouders waren, die, voor hun kinderen met dit gewone onderwijs niet tevreden, hen naar Holland op studie zonden? Het was weder ds. Van Essen, die hen, zoo zij het doen konden, dringend aanried hunne kinderen reeds in den eersten bloei hunner jaren in patria ter school te bestellen. En volgens hem niet zonder gevolg, drie waren er in dat jaar 1745 al in Holland, twee anderen gingen met de Victoria schipper Abr. Heyliger Pzn., deze laatsten met het plan om tot de studie te gaan en tot het predikambt opgebracht te worden ³⁾. Het scheen mij de moeite waard na te gaan, hoeveel jongelui van de Bovenwindsche eilanden in ons tijdperk aan vaderlandsche hoogeschole hebben gestudeerd?

In zijne bekende studie over „De herkomst der Leidsche studenten” ⁴⁾ geeft Colenbrander voor West-Indië (waaronder Brazilië en de Goudkust) in tabel I voor de 17de eeuw het getal 8, van 1701 tot 1813 het getal 93. Deze cijfers hebben alleen betrekking op Leiden, ik heb de namen der studenten aangeteekend ook te Utrecht, Groningen, Harderwijk en Deventer, waarvan de Alba studiosorum zijn uitgegeven. Daarbij viel Deventer af, omdat daar alleen studenten uit Oost-Indië voorkomen. Voor de 17de eeuw vind ik van onze eilanden niemand, maar wel van zeer dichtbij, Jacobus Dow van St. Christoffel ⁵⁾ en Joh. Ger. Voet van Guadeloupe ⁶⁾, vier anderen uit Brazilië. Voor de 18 eeuw was de oogst rijker.

Van St. Eustatius opent de rij Joh. Ellis jun. die zich als St. Eustathio-Americanus, 16 jaar oud te Leiden op 29 Mei 1745 voor de letteren laat inschrijven ⁷⁾. Hij moet dus in 1729 zijn geboren. Nu vind ik op 9 Januari 1727 dat Jasper Ellis en zijne vrouw Anna Lindesay eene dochter Paulina laten doopen, waarbij als getuigen staan Jan Ellis sen. en zijne vrouw Paulina Heyns,

¹⁾ *Notulen* van Vrijdag 12 Aug. 1791 sub 1.

²⁾ *Notulen* van Vrijdag 19 Aug. 1791 sub 7.

³⁾ Van Essen aan X 6 Mei 1745, port. no. 6, fol. 447.

⁴⁾ In *Pallas Leidensis*, Leid. 1925, blz. 273—303.

⁵⁾ Jac. Dow, Christoforo-Am., 20 Mat., 15 Febr. 1687, *Alb. Stud. Ac. Lugd. Bat.* kol. 688. Ik geef alle W. I. studenten *Bijdr. Vad. Gesch.* X 290—294.

⁶⁾ Joh. Ger. Voet, Gardeloupa (sic) — Am., 18 L., 7 Juli 1698, *aldaar* kol. 750.

⁷⁾ *Album* als boven op datum.

voorts Jan Ellis jun. en zijne vrouw Elisabeth Lindesay. Deze kan dus onze student niet zijn. Maar 30 Augustus van datzelfde jaar 1727 wordt nog eene andere Paulina gedoopt, van wie de ouders zijn Nathanaël Ellis en Margritha Lindesay ¹⁾. Van hen kan twee jaar later onze Johan geboren zijn.

De tweede is Joh. Runnels, die zich eerst 13 October 1752 te Groningen als „ex insula St. Eustatii” voor de godgeleerdheid laat inschrijven ²⁾ en dien wij in 1759 te Utrecht terugvinden zonder vermelding van faculteit, maar ook als ex insula St. Eustatii ³⁾. Hij was uit eene oude familie aldaar en wij zullen hem nog als ketter in een proces gewikkeld zien.

De derde is Nicolaas Roda als „St. Eustatiensis Ind Occ.” zonder vermelding van faculteit 5 Augustus 1765 te Groningen ingeschreven ⁴⁾. Hij zal wel dezelfde zijn, dien wij reeds als ouderling leerden kennen.

Volgt Joh. de Graaff Godet voor de rechten te Leiden ingeschreven als „ex insula St. Eustatii” 16 jaar op 8 September 1784 ⁵⁾. Hij was de zoon van Joh. de Graaf, eerst secretaris, daarna (ook in 1781!) commandeur des eilands, en droeg den tweeden naam naar zijne moeder. Want Joh. de Graaf was, als weduwnaar van Maria Heyliger, 11 December 1757 hertrouwd met Judith Godet, weduwe van George Maxwell en dochter van den raadsheer Maarten Deborois Godet en Adriana Benners ⁶⁾.

Dan Louis Charles Cannegieter als „ex insula St. Eustatii”, 18 jaar oud, voor de rechten op 30 Maart 1790 te Leiden ingeschreven ⁷⁾. Hij was dus in 1772 geboren ⁸⁾ en het geslacht was sinds lang op het eiland woonachtig. Daar woonden Anthonie C. getrouwd met Sara Jeems, die 5 Oct. 1756 eene dochter Aletta lieten doopen ⁹⁾. Voorts Abraham C. getrouwd met Maria Jeems, die 19 Februari 1767 een zoon Abraham lieten doopen, waarbij als getuigen optraden Hendrik C. Jansz. en Machteld Geertrui

¹⁾ *Doopboek* S. E. no. 247 R. A. op de data.

²⁾ *Alb. Stud. Ac. Gron.* op datum.

³⁾ *Alb. Stud. Ac. Ultraj.* op het jaar 1759.

⁴⁾ *Alb. Stud. Ac. Gron.* op datum.

⁵⁾ *Alb. Stud. Ac. Lugd. Bat.* op datum.

⁶⁾ *Ondertrouwboek* S. E. no. 251 R. A. op datum.

⁷⁾ *Alb. Stud. Ac. Lugd. Bat.* op datum.

⁸⁾ Het bekende geslacht Cannegieter was van Steinfurt en kwam met Hendrik, den lateren archaeoloog en rector te Arnhem, in ons land (1710), *N. N. Biogr. W.* VI 264. Den Statiaanschen tak vond ik niet vermeld, ook niet bij diens zoon Hendrik Gerrit en kleinzoon Hendrik, *aldaar* III 203.

⁹⁾ *Doopboek* S. E. no. 248 R. A. op datum. Anthony was in 1754 tot assistent aangesteld, Jan de Windt aan X 24 Mei 1754, port. no. 7, fol. 580.

C. geb. Brug(man?)¹⁾ Abraham en Maria kunnen dus zeer goed ook de ouders van onzen Louis Charles geweest zijn.

Eindelijk Jan Schimmel die als „ex insula St. Eustachii” 20 jaar oud, voor de rechten op 15 September 1802 te Leiden werd ingeschreven²⁾.

Van St. Maarten en Saba zijn mij geen studenten aan onze hoogeschole onder oogen gekomen. Wel uit de naaste omgeving b.v. drie van St. Christoffel³⁾, één van Antigua⁴⁾, één van St. Kruis⁵⁾, een van Montserrat⁶⁾, één op St. Thomas⁷⁾. Van de verder gelegen streken kan ik hier niet spreken.

§ 12. En nu eindelijk de gemeenteleden? Maar zij komen weinig uit, en wij hooren en over hun aantal en over hun leven maar weinig, als terloops. In 1713 heet het aantal op St. Eustatius door den oorlog tot op negentig gedaald⁸⁾. Maar het volgend jaar, in „dezen aangenamen tijd van vrede”, kwamen van de andere eilanden weder velen zich op ons eiland vestigen, zoodat ook de gemeente toenam⁹⁾. Ging dat niet zoo snel als men wenschte, men troostte zich met de overweging, dat ook op de Deensche eilanden de toeneming gering was¹⁰⁾. In den loop der eeuw, toen door de groote uitbreiding van den handel er telkens meer vreemdelingen zich op het eiland vestigden, kwam dit toch der Nederlandsche gemeente niet ten goede. Een onzer berichtgevers noemt het gansche eiland zoo groot niet als Amsterdam¹¹⁾. De bewoners waren voor $\frac{3}{4}$ Engelsch, het andere $\frac{1}{4}$ bestond uit Nederlanders, Duitschers die luthersch waren, Franschen, Italianen en Spanjaarden katholiek. Van de Joodsche gemeente spraken wij. Te midden van die allen vertoonde de gereformeerde gemeente zich maar als een „klein hoopke”, in 1775 met 70 lidmaten en per jaar 50 doopelingen, terwijl het aantal catechisanten gering heet. Begrijpelijk dat genoemde berichtgever er bijvoegt: „ik ben daarom

¹⁾ *Doopboek* S. E. no. 249 R. A. op datum.

²⁾ *Alb. Stud. Ac. Lugd. Bat.* op datum. Den 5den November 1785 lieten Jan Schimmel en Maria Hensen hun zoon Hendrik doopen, *Doopboek* S. E. no. 250 op datum. De ouders van onzen student?

³⁾ *Album Stud. Ac. Gelro-Zutph.* op 22 April 1745 en *Alb. Stud. Ac. Lugd. Bat.* op 12 Jan. 1789 en 6 Oct. 1783.

⁴⁾ *Alb. Stud. Ac. Lugd. Bat.* op 31 Mei 1792.

⁵⁾ *Aldaar* op 29 Sept. 1763.

⁶⁾ *Aldaar* op 25 Mei 1774.

⁷⁾ *Alb. Stud. Ac. Gelro-Zutph.* op 18 Sept. 1737 (vergel. 23 Jan. 1749).

⁸⁾ Kowan aan classis 23 Mei 1713, oud cl. archief, blz. 4.

⁹⁾ Kowan aan classis 24 April 1714, 2 Jan. 1720, oud cl. arch. blz. 8 en 12.

¹⁰⁾ Van Essen aan classis 29 Aug. 1760, oud cl. arch., blz. 22.

¹¹⁾ Men kan ook zeggen, iets kleiner dan Wieringen, H. J. Nijman, *Beknopte aardrijkskunde der kolonie Curaçao*, Amst. 1909.

vaak moedeloos" ¹⁾. Maar men ziet hoe de algeheele verdwijning zich reeds aankondigt. Op St. Maarten was eenige jaren later „door den ongelooflijken arbeid van ds. Schwiers" het aantal lidmaten 30, dat der kerkangers 50 ²⁾.

Van den geestelijken toestand zonden wij gaarne veel hooren, maar moeten ons behelpen met enkele klachten met name over ontucht. In landen van slavernij, waar de jonge negerinnen volstrekt onbeschermd waren tegen elken aanval, tierde het concubinaat natuurlijk nog weliger dan elders. Maar het was zoo gewoon, dat het zelden opzettelijk vermeld wordt. Op St. Maarten heeten in 1776 hoererij en overspel zóó algemeen, dat geen twintig er vrij van zijn. Maar — let op de merkwaardige overweging van den pastor loci — ging men tucht oefenen, de menschen zouden aanstonds naar de Engelsche kerk overgaan ³⁾. Hier zijn wij aan den anderen kant van montanistisch rigorisme! Op St. Thomas blijkt de booze invloed van slavernij op dit punt insgelijks. De ontucht der „christenen" met de heidinnen heette daar zóó algemeen, dat de bastaarden bij drommen langs de huizen liepen te bedelen ⁴⁾. Dat weten wij trouwens ook van elders. Van dronkenschap hebben wij reeds bewijzen te over gehad; zij was in het tropisch klimaat nog noodlottiger in hare gevolgen dan in patria. De klachten over sabbathschennis klinken ons in de ooren als op vaderlandsche synoden. Eene enkele maal beproeft een predikant dat zedelijk leven zijner gemeentenaren wat dieper te peilen. Ds. van Essen vindt hen vooral behept met dwarsdrijverij ⁵⁾. Ds. Brill is veel uitvoeriger. Hij vindt zijn huisbezoek onvruchtbaar wegens de aangeboren geveinsdheid der creolen en een afkeer van ernst, waartegen één man zóó weinig kan doen als een aardkluitje tegen een sterken stroom. Hij zou het karakter zijner menschen aldus willen omschrijven: hooggaande nieuwsbegeerte, onkundig van godsdienstige waarheden, verliefd op het uitwendige, afkeerig van alles wat nadenken eischt, opgepropt met vooroordeelen ⁶⁾. Ziedaar hun doopceel gelicht! Het zijn geene zware zonden; in hoeverre het typische karaktertrekken zijn

¹⁾ Wildrik aan classis 14 Oct. 1775, oud cl. arch., blz. 32.

²⁾ Reneman aan classis d.d. St. Maarten 14 Jan. 1780, oud cl. archief afd. St. M., blz. 18.

³⁾ Schwiers aan classis d.d. St. Maarten 8 Juli 1776, oud cl. archief afd. St. M., blz. 15.

⁴⁾ Brandt aan classis d.d. St. Thomas 17 Juni 1778, oud class. archief afd. S. T., blz. 16.

⁵⁾ Van Essen aan X 2 Mei 1744, port. no. 6, fol. 185. Hij maakt eene uitzondering voor den gouverneur (Jan Heyliger Pietersz.).

⁶⁾ Brill aan classis, 14 Maart 1791, oud class. archief, afd. S. E., blz. 52.

van WestIndische kleurlingen mogen deskundigen uitmaken.

§ 13. De predikant is dienaar des goddelijken Woords, de uitlegging en verklaring van dat Woord zijn zijne voornaamste taak, en dit geschiedt in de preek. Vandaar het onderwijzende der toenmalige predikkunde, met veel vertoon van geleerdheid op den kansel tot het gebruik van Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch in cluis. Laat ons hopen, dat de predikers op onze eilanden daarin voor hunne ongeleerde hoorders eenige matiging hebben getoond. Er was de ochtendpreek en dikwijls ook middagdienst. Deze laatste schijnt in de West-Indiën niet overal gebruikelijk te zijn geweest, en, toen ds. Van Essen „vlijtig aan het werk ging om het eerste bolwerk des Satans te verstoren”, behoorde daartoe het tweemaal preeken ¹⁾. Ook ds. Brill maakt er opzettelijk melding van; toen hij echter bloed had opgegeven, schafte hij den middagdienst af ²⁾. Voorts waren er de dank- en bededagen, waarover wij reeds vroeger gesproken hebben. Na den vreeselijken orkaan van 18 November 1742 (die van 31 Augustus 1772 zou hem in geweld nog overtreffen) hield men op St. Eustatius op dien datum dankdag. In 1744 preekte ds. van Essen dien dag in eene „volkrijke vergadering” des morgens naar 2 Chron. 20, 26 (op den vierden dag werden zij vergaderd in de Lofvallei, daar toch hebben zij den Heer geloofd) en des achtermiddags naar Ps. 76, 12 (doet geloften aan den Heer uwen God en betaalt ze).

De taal was aanvankelijk Nederlandsch, maar zij heeft zich niet kunnen handhaven, niet geheel maar toch voor een kwaad deel door onze eigen slordigheid. In al onze overzeesche gewesten schreven wij wel het Nederlandsch als officiële taal voor, maar leerden haar niet aan de ingeborenen. Toen op Ceylon, waar onze taal toch zulke uitstekende kansen had gehad, ons gezag in 1796 viel, verdween ook de taal op slag, slechts met enkele woorden in de Portugeesche volkstaal voortlevend. Ook was de mededinging van andere talen sterk. In Smyrna was het Italiaansch de vijand ³⁾; in Batavia dreigde nog tot ver in de 18de eeuw het Portugeesch onze taal te verdringen en nog in 1748 verscheen er eene Portugeesche vertaling des O. T. op gezag der Compagnie ⁴⁾; in de Kaap is het vergroeid tot het Afrikaansch; in Suriname werd

¹⁾ Van Essen aan X 20 Febr. 1742, port. no. 5. fol. 523.

²⁾ Brief als *boven* van 14 Maart 1791.

³⁾ Hesseling, *Het Afrikaans*, blz. 109.

⁴⁾ Op den titel staat: „... sahe à luz as custas de Illustre Companhia Hollan-deza de India Oriental por mandado do Ill. Senhor Gustavo Guilherme barão D'Imhoff”, enz., vertaler was João Ferreira d'Almeida, predikant. Het verscheen te Batavia 1748.

het Negerengelsch de volkstaal; op Curaçao het Papiamentsch ¹⁾; op de Deensche Antillen handhaaft zich nog het Negerhollandsch ²⁾. Op onze eilanden zou het Engelsch het machtigst blijken. Op enkele verschijnselen daarvan hebben wij reeds gewezen, Engelsche woorden in het proces tegen Jan Simonsz. Doncker ³⁾, in de doopboeken het zienderoogen toenemen van Engelsche namen, John, James, William, Mary en achternamen, Scott, Gordon, Blake, Southwell, Mitchell, Donavan, terwijl voor peter en meter godfather en godmother komt. Ook spraken wij van meester Hartman, die op St. Maarten het Hollandsch moest redden. Toen ds. Houwink daar 30 Januari 1763 intree preekte, waren de toehoorders velen, maar geen hunner verstond hem ⁴⁾. In de vacature-Jacques deed men eene oproeping voor een predikant die Nederlandsch en Engelsch sprak en liet dien eisch eerst vallen, toen niemand zich aanbood ⁵⁾. Op Saba voeren van ouds velen op Amerikaansche schepen; op St. Eustatius was druk handelsverkeer met de jonge Amerikaansche republiek, en zóó overheerschend was daar het Engelsch geworden, dat, toen na Februari 1781 vele eilanders naar St. Thomas uitweken, zij daar het Nederlandsch hielpen verdringen. En in dien tijd kwamen ook, gelijk wij zagen, de methodistische zendelingen, die natuurlijk ook Engelsch spraken. Op den kansel handhaafde het Nederlandsch zich nog het langst; de tegenwoordige bouwval der gereformeerde kerk is meteen zinnebeeld van den ondergang onzer taal.

§ 14. De doopsbediening, een ander belangrijk werk der predikanten, zal ons ook die taalmoeielijkheden nog doen zien. Uit de doopboeken, voorzoover ze bewaard gebleven en niet te zeer geschonden zijn, leeren wij het een en ander van de dooppractijken. Vooreerst, dat bij vacaturen of afwezigheid van den pastor loci, andere predikanten ook gereformeerde kindertjes doopten. Zoo ds. Boreel Hofman van St. Kruis ⁶⁾, Reneman van St. Maarten ⁷⁾ Bosch „in reyse na Curacau” ⁸⁾, van Vlieden van St.

¹⁾ In *Neophilologus* 1928, 63 kondigt Hesseling aan R. Lenz, *El Papiamento, la lengua criolla de Curacao* (*Annales de la Universidad de Chile* II, IV), Santiago de Chile 1928 met uitvoerige bibliografie. Over Papiamentoe ook literatuur in *Encycl. W. Indië*, kol. 549 a.

²⁾ De genoemde studies van Hesseling en de Josselin de Jong.

³⁾ *Boven* II § 35 in fine.

⁴⁾ Houwink aan ds. Kessler d.d. St. M. 20 Febr. 1763, oud class. arch. afd. St. M., blz. 1.

⁵⁾ *Boekzaal* 1759 II 286, 1762 I 125.

⁶⁾ *Doopboek* S. E. no. 247 R. A. op 20 Nov. ,2 Dec. 1764 enz.

⁷⁾ *Aldaar* no. 250 op 24, 28 Juni 1780 enz.

⁸⁾ *Aldaar* no. 250 op . . Maart 1816.

Kruis ¹⁾, Stauffer van St. Maarten ²⁾, allen gereformeerden, die op St. Eustatius hebben gedoopt. Aldus ook de luthersche Joh. Simons ³⁾, de Anglikaansche Richard Davids ⁴⁾, J. Gordley ⁵⁾, Th. Nugent ⁶⁾, J. Audain ⁷⁾, de R. Katholieke J. O. Longhlin ⁸⁾, Fr. Remon Mato ⁹⁾, Jos. Alvarez. ¹⁰⁾. Zij gaven daarvan bewijs aan de ouders, het aan den te beroepen predikant overlatende de kinderen later in het doopboek in te schrijven. Zulke bewijzen reikten ook elders wonende predikanten uit ten behoeve van ouders, die naar ons eiland gingen of terugkeerden b.v. ds. C. Weiberg van Philadelfia ¹¹⁾. Natuurlijk hadden daarbij wel eens verzuimen plaats en vandaar eene begrijpelijke aantekening als de volgende: „Ik ondergeschrevene J. H. Reneman thans alhier bij de gemeente beroepen predicant deses Eilands verklaare tot suivering van mijself en tot wegneming van alle blaem, dat ik de doop cedullen zo als zij hyr volgen ontfangen hebbe en bij mijn arrivement alhier mij zijn overgelevert, willende geentzints aanspraakbaar zijn voor verantwoording van den disorder er in veroorzaakt nog voor pligtversuim in dezen. Actum St. Eustat. 1 Maart 1783”. Volgt 's mans handteekening ¹²⁾. De kinderen van Saba werden òf op hun eiland gedoopt door den pastor van St. Eustatius òf de ouders kwamen met hen daarheen ¹³⁾. Over den doop der slavenkinderen hebben wij gesproken ¹⁴⁾.

Van de groote beteekenis der doopboeken voor onze geschiedkennis te spreken zou zijn uilen naar Athene dragen. Slechts wijs ik op het belang van het noemen ook der doopgetuigen, met vermelding van bloedsbetrekking, ambt of beroep. Wij leeren zoo vele

¹⁾ *Aldaar* no. 250 op 21 Juli 1788.

²⁾ *Aldaar* no. 250 op 23 Aug. 1789 enz.

³⁾ *Aldaar* no. 250 op 11 Juni 1780 enz.

⁴⁾ *Aldaar* no. 248 op 29 Aug. 1765.

⁵⁾ *Aldaar* no. 250 op 3 Sept. 1780.

⁶⁾ *Aldaar* no. 250 op 25 Oct. 1787 enz.

⁷⁾ *Aldaar* no. 250 op 1 Jan. 1789.

⁸⁾ *Aldaar* no. 250 op 23 Aug. 1783.

⁹⁾ *Aldaar* no. 250 op 25 Juli 1785.

¹⁰⁾ *Aldaar* no. 250 op 25 Dec. 1790.

¹¹⁾ *Aldaar* no. 250 op 23 Mei 1784, ingeschr. 1785.

¹²⁾ *Doopboek* no. 250 en *aldaar* Doopprotocol des Eilands S. Eustatius gehouden van den jare 1782 en de namen der kinderen geboekt 1783.

¹³⁾ *Doopboek* no. 247 op 18 Juni 1723. Thomas, geb. op Saba 28 Maart, ouders comm. Charles Simonsz. en Helena Hassell; op 3 Jan. 1725 Abram, ouders dezelfden; op 18 Juni 1723 nog Johanna, ouders kapt. Jacob Simonsz. en Elisabeth Leverock. Van dit geslacht Leverock zijn talrijke kinderen op Saba geboren en op St. Eustatius gedoopt, b.v. 11 Dec. 1724, Anna, ouders Moses Leverock en Anna Hassell; 7 Jan. 1725 Catrina, ouders dezelfden; 5 Juli 1727 Elisabeth, ouders dezelfden; 18 Febr. 1726 Pieter, ouders Willem L. en Elisabeth Hassell, enz.

¹⁴⁾ *Boven* III §§ 13 en 14.

families kennen. Van de Sautijns heb ik gesproken ¹⁾. Zoo zien wij dat Mr. Herman Brouwer, secretaris des eilands, was getrouwd met Agatha, baronesse van Voorst tot Avensbergen en zijn broeder Derk Jan met haar zuster Sofia Florentina ²⁾. Elders, bij den doop van Joh. Willem Hendr. Dusart de Gosselins de Laurent-hart, staan als getuigen Jonkheer Willem August Sirtema baron van Grovestins, ordinaris gedeputeerde wegens Vriesland ter vergadering van H. H. Mog. én Willem Cornelis Boeije, schepen en raad der stad Haarlem ³⁾. Waaruit terloops blijkt, dat velen, die dat doen konden, voor zulke gelegenheden van patria uit een bezoek aan ons eiland brachten.

De huisdoop streed met het beginsel der gereformeerden, dat de doop niet mocht worden bediend zonder eene vergadering der geloovigen. Over het algemeen hebben de synoden in patria zich daar ook wel aan gehouden, maar de groote Dordtsche stond den huisdoop toe in grooten nood. In de gedrukte acta durfde zij dit echter niet opnemen ⁴⁾. En af en toe werd de doop aan huis bediend. Op onze eilanden nu kwam hij stellig voor. Vooreerst om de gesteldheid des lands. De eilanden zijn eene aaneenschakeling van bergen en daarom plachten de meesten te paard ter kerke te gaan. Maar voor de jonggeborenen was dat zeer lastig en wegens de hitte niet ongevaarlijk. Daarom was b.v. op St. Maarten de huisdoop algemeen, waarvoor de predikant twee pesos ontving, terwijl lieden van eenig vermogen één pistool gaven. In de kerk was de doop gratis. Het kwaad was nu, dat, zoo de gereformeerde predikant den huisdoop weigerde, de Anglikaansche of Episcopaalsche pastor er zich aanstonds voor liet vinden en dus ook het honorarium ontving ⁵⁾. Dat was hard voor het vleesch en overwon meest bij de gereformeerden hun aarzeling. Ook kon de moeder of het kind te ziek zijn of de getuigen waren van elders en dus vreemd aan onze gebruiken. Zoo werd het zoontje van Pieter Heyliger Johsz. en Mejuffrouw Catharina Heyliger aan hun huis gedoopt, waarbij alle getuigen op St. Kruis bleken te wonen ⁶⁾.

¹⁾ *Boven II* § 23 in fine en noot 1.

²⁾ *Dooptboek* no. 250 op 5 Nov. 1785, 21 Maart 1787.

³⁾ *Aldaar* onder 1 November 1789. Het bericht is (later) doorgeschrapt, wat voor onze kennis der namen intusschen geen verschil maakt.

⁴⁾ Olthuis, *De doopspraktijk*, 1908, blz. 122—129.

⁵⁾ Van Essen aan classis 6 Sept. 1753, oud class. archief afd. S. E. blz. 17; 15 Febr. 1755 *aldaar*, blz. 19. Houwink aan ds. Kessler 6 Mei 1763, archief als *boven* afd. S. M.

⁶⁾ *Dooptboek* no. 248 op 2 Juni 1765. Op St. Kruis waren de menschen aan den huisdoop gewend, omdat de Deensche wet den vader, die zijn kind ongedoopt liet sterven, een zware geldboete oplegde, zoodat elk ziek kind aanstonds aan huis gedoopt werd. En weigerde de gereformeerde predikant — aanstonds stond de luthersche of episcopaalsche gereed, Henr. Müller aan classis d.d. Christianstadt 15 Jan. 1775, oud class. archief afd. St. Kruis.

Waarom zeker mistiezenkind aan huis gedoopt werd, weet ik niet ¹⁾).

Aan de boven genoemde taalmoeielijkheid kwamen de predikanten voor Engelsche ouders tegemoet door eene Engelsche vertaling van het vaderlandsche doopformulier te gebruiken. Toch lieten velen hunne kinderen op de naburige Engelsche eilanden doopen „naer haere gemeene superstitie van de Hooger kerk en met een kruis”. Ds. van Essen vermoedde — en vermoedelijk had hij gelijk — dat zij dat deden „om de legitieme portie”, d.w.z. opdat de kinderen later, als niet ritueel-wettig gedoopt, niet van hun erfrecht zouden verstoken zijn. Maar hij wilde er in elk geval in gekend worden ²⁾).

Van algemeenen aard was het misbruik — als in patria — dat niet-ledematen als getuigen bij den doop stonden, ja dat noch ouders noch peters en meters lid waren. Dit was „ergerlijk en tegen alle costuymen”, en de kerkelijken wilden dat de Heeren het kortweg verbieden zouden ³⁾. Waren de ouders wel ledematen, dan was nog lang niet altijd alles in orde. Het zoontje van eene vrije kleurlinge, Sally Holman, moest gedoopt worden. De moeder gaf als vader van het kind iemand aan, die ledemaat was, maar afwezig van het eiland. Ook was het kind ziek. Dus doopte ds. Brill het kind „provisioneel” (!). Maar toen de onderstelde vader terug was gekeerd, ontkende hij elke betrekking. „Dus dit kind onegt sij” ⁴⁾. Maar kon nu ook de doop te niet gedaan worden?

(Wordt vervolgd.)

¹⁾ *Doopboek* no. 250 op 26 Maart 1789.

²⁾ Van Essen aan X 30 Jan. 1744 port. no. 6 fol. 130.

³⁾ Van Essen aan X 21 Nov. 1744, port. no. 6, fol. 300 v.

⁴⁾ *Doopboek* no. 250 op 21 Jan. 1790.